

Lejla Karijašević

ULOGA OBITELJI U RAZVOJU NADARENOG DJETETA - ANDRAGOŠKI ASPEKT

- Sažetak -

Nadarenost nije jednostavno definirati, jer ne postoji jedan (ispravan) odgovor šta ona jeste, već mnogobrojni i različiti odgovori koji uzimaju u razmatranje mnoge uvjete i kriterije (vrijeme njenog javljanja, karakteristike ponašanja ili predviđanje budućeg ponašanja, vrstu ponašanja i slično).

Smatra se da postoji čak 160 definicija nadarenosti (Cvetković-Lay, 1995), što dovoljno govori o složenosti ovog pitanja / fenomena. Od definicije, odnosno razumijevanja nadarenosti zavise svi ostali koraci koji će se poduzeti, kao što su: prepoznavanje, identifikacija, odgojno-obrazovni rad i slično.

Vrlo bitnu ulogu u svim ovim fazama imaju roditelji, odnosno obitelj nadarenog djeteta. Različito od nekih shvatanja, nadarena djeca mogu biti rođena u svim obiteljima, bez obzira na obrazovni nivo roditelja, socioekonomski status, (ne)nadarenost roditelja i slično. Vrlo je važno da roditelji pruže poticajno, stimulativno, obogaćeno okruženje svome djetetu kako bi razvilo svoje potencijale, ali i pozitivne osobine ličnosti, sliku o sebi, samopoštovanje.

Ključne riječi: roditelji, obitelj, nadareno dijete, nadarenost, stimulativna sredina, škola za roditelje.

Uvod

O nadarenosti ne postoji samo jedna definicija i ne postoje slaganja o tome što je nadarenost. Mnogo je autora koji proučavaju ovaj fenomen, razvijaju teorije o nadarenosti, definiraju je, daju prijedloge za prepoznavanje, identifikaciju, odgojno-obrazovni rad s nadarenom djecom. Sve ovo usložnjava brigu, podršku, rad s nadarenom djecom.

Neki autori (npr. Ogilvie) smatraju da je nadarenost bilo koji oblik iznadprosječnog funkcioniranja, dok drugi (npr. Renzulli) ističu da se po tim po-

drazumijevaju: visoke (opće i / ili specifične) sposobnosti (posebno inteligencija), kreativnost i osobine ličnosti (posebno motivacija).

Zovko (1999.) navodi da je moguće razlikovati jednodimenzionalne i višedimenzionalne definicije nadarenosti. Jednodimenzionalne definicije se zasnivaju na prihvatanju inteligencije kao kriterija nadarenosti. Osnovni kriterij je visok koeficijent inteligencije, mjereno određenim testovima inteligencije. Ovo nastojanje potječe još iz 20-ih godina prošlog stoljeća kada je Terman započeo svoje longitudinalno istraživanje i kao kriterij uzeo visok IQ. Međutim, iako je do danas bilo dosta negativnih kritika vezanih za određivanje nadarenosti isključivo na osnovu ovog kriterija, mora se naglasiti da je u mnogim istraživanjima i nastavnoj praksi prisutno i danas.

Nadarenost zavisi i od određenih društveno-historijskih okolnosti. Razne sposobnosti i talenti dolaze do izražaja i prema potrebama društvene sredine i vremena. U primitivnim plemenima, nadarenim je smatran dobar lovac, stari Grci su nadarenim smatrali dobrog govornika, umjetnika ili pobjednika na nekom od različitih sportskih takmičenja i olimpijada, a za Rimljane je to bio dobar vojnik. Srednji vijek je dao heretike, reformatore religije, vođe seljačkih buna, itd. Novije doba daje istraživače, velike umjetnike, pronalazače. Da li je neko dijete nadareno zavisit će, dakle, i od toga što neko društvo u određenom trenutku smatra nadarenošću. Naprimjer, u Sjevernoj Americi stereotip (popularan) super-djeteta je: on („za ovo je uvijek on“, Freeman, 2001:27) je odličan sportist, prirodni vođa, stipendist, tjelesno izgleda vrlo dobro, u dobroj je formi - heroj. S druge strane, britanski stereotip „super-djeteta“ izgleda ovako: on („još uvijek je muškarac“, Freeman, 2001:27) je usamljen i mnogo čita, moguće je da svira violinu. On je mladi intelektualac, izgleda staromodno, teško nalazi prijatelje, nije vođa, jer se u Britaniji talenat u vodstvu i sportu ne smatra posebnim uspjehom (Freeman, 2001).

Winner (1996; prema: Cvetković-Lay, 2002) izraz "nadarenost" koristi za opisivanje djece s ova tri obilježja: 1. *prijevremena razvijenost* (brže napredovanje od prosječne djece); 2. *insistiranje da sviraju po svom* (viša kvaliteta postignuća, drugačiji putevi učenja, samostalnost i samopouzdanje) i 3. *žar za svladavanjem* (visoka motiviranost, opsesivan interes). Ova autorica ističe da je nadareno dijete rođeno s neuobičajenom sposobnošću da savlada određeno područje (ili područja).

Ovo je u skladu s Renzullijevim razumijevanjem ko je nadareno dijete. Renzulli (1978, 1998; prema: Gargiulo, 2006) je predložio koncepciju nadarenosti "troprstenasti model" sugerirajući tri faktora značajna za identifikaciju dječijih sposobnosti, koja uključuje: natprosječnu sposobnost, kreativnost (originalnost) i posvećenost zadacima (motivaciju).

Nadareno dijete je, dakle, dijete koje ima natprosječne (opće i specifične) sposobnosti i određene osobine ličnosti, što, nažalost, ne mora uvijek rezultirati natprosječnim rezultatima u određenom području (područjima), a što zavisi od mnogih faktora.

Koliko roditelji znaju o ovome? Koliko znanje mijenja ponašanje (djelatnu komponentu stava)?

Teškoće nadarenih u obitelji

Nadareno dijete može imati određenih poteškoća u obitelji. Ustvari, te teškoće su obostrane. Nadareno dijete postavlja velike zahtjeve pred svoje roditelje, kojima nije lako odgovoriti na postavljene izazove, te održati skladne odnose u obitelji i očuvati autoritet. Nadareno dijete svojim sposobnostima, zahtjevima, načinom života “traži” da se ostali članovi prilagođavaju njemu, dok roditelji¹ treba na sve to da djeluju pozitivno i odgovore adekvatno, a to je posebno teško ukoliko u obitelji ima još djece, a koja nisu nadarena.

Ekstremni primjeri negativnog utjecaja roditelja na razvoj i odrastanje nadarenih možemo vidjeti u sljedećim primjerima (Winner, 1996; prema: Cvetković-Lay, 2002):

- J. Ruskin, pisac, je imao dominantnu majku, koja ga je dovela do toga da pobjegne od kuće nakon živčanog sloma.
- J. S. Mill, filozof, imao je nemilosrdnog oca koji ga je tako “pritisкао” da mu nije dopuštao ni najmanji odmor od teškog dnevnog rada. Kasnije je očitovao tešku depresiju i pobjegao je iz obitelji.
- N. Wiener, veliki matematičar, utemeljitelj kibernetike, imao je oca koji ga je disciplinirao baš u svemu, sprečavajući mu samostalnost i ne dopuštajući mu njegove interese i hobije. Polaskom u školu, Wiener je odmah upisan u treći razred, koledž je upisao s 11 godina, a doktorat je stekao s 18 godina na Harvardu. Patio je od teške depresije kao mladić.

Roditelji mogu biti stimulativni ili ne. To pokazuju navedeni primjeri, a istraživanja govore i o pozitivnim iskustvima.

¹ Zanimljiv je primjer roditelja koji se bore da njihova nadarena djeca ostanu u okviru specijalnog odgoja i obrazovanja, jer samo na taj način mogu dobiti adekvatnu podršku. (“Tennessee Parents Fight To Keep Gifted in Special Ed” u School Law News)

Uloga roditelja u razvoju djece

Autori su razmatrali ulogu roditelja u razvoju nadarenog djeteta. Nekoliko pretpostavki se spominje u vezi s tim (Čudina-Obradović, 1991): često se pretpostavlja da nadarena djeca imaju nadarene roditelje, što nije potvrđeno u statističkim analizama; statistički podaci nisu potvrdili ni pretpostavku da se nadarena djeca mogu naći isključivo u obiteljima višeg socioekonomskog statusa, kod bogatijih i bolje obrazovanih roditelja. Nadarena djeca se mogu naći u obiteljima svih obrazovnih razina, a najveći broj ove djece dolazi iz obitelji srednjeg ekonomskog i obrazovnog statusa.

Roedell i saradnici (1980; prema: Čudina-Obradović, 1991) zaključuju da je za razvoj nadarenosti važniji aktivan angažman roditelja u odgoju djece nego njihov stepen obrazovanja ili ekonomska moć. Autori ističu da se među obrazovanim roditeljima može, češće, naći aktivan interes i svjesno olakšavanje razvoja djece. Također, roditelji koji su i sami nadareni bit će osjetljiviji na znakove nadarenosti svoje djece i spremniji da im pruže podršku.

Prema Bloomu (Čudina-Obradović, 1991), važnost roditelja je, prije svega, u njihovoj percepciji izuzetnosti djeteta, a ona pokreće sve aktivnosti obitelji, usmjeravanje djeteta u intenzivnom, brzom i kvalitetnom stjecanju vještina u kojima će se najbolje ispoljiti djetetove sposobnosti. Bloomova (1982) istraživanja potvrđuju važnost rane socijalizacije, važnost obitelji i prvih nastavnika u postepenom razvoju intrinzične motivacije, odlučnosti da se postigne cilj i odlučnosti da se radi najbolje što se može.

Cvetković-Lay (1995) navodi da su dva temeljna faktora u odgajanju emocionalno zdravog djeteta: dijete mora znati da je voljeno i dijete mora znati pravila igre. Potrebno je da roditelji imaju vremena za svoje dijete, da mu pokazuju ljubav na što više načina, da ga ohrabruju, ali i da postave pravila, koja će biti jasna, primjenjiva, kojih će se pridržavati dosljedno, koja će biti pravedna. Dijete mora osjetiti ljubav, poštovanje i vođenje, imati slobodu, ali treba mu i ritam dana, predvidivost, ustaljene navike, spoznaja da je svijet uređeno mjesto u kojem vladaju određena pravila. Sve to ulijeva sigurnost. Roditelji ne bi trebali zaboraviti da su upravo oni uzor svojoj djeci, da ne "izlažu" dijete kao simbol socijalnog statusa, da izbjegavaju pretjeranu isplaniranost u životu djeteta, da dopuste djetetu da bude "normalno" ljudsko biće, da potiču dijete da pretpostavi odgovornost za svoje ponašanje, da su iskreni, da postavljaju ograničenja, da naglašavaju pozitivno, da nikad ne prestaju komunicirati. Komunikacija podrazumijeva i razmjenu osjećaja i mogućnost izbora, a odbiti treba samo nepoželjno ponašanje, a ne dijete.

Ovo je u skladu s onim što ističe Karnes (Čudina-Obradović, 1991), koji navodi da efikasna obiteljska okolina mora osigurati zadovoljenje četiri osnovne potrebe nadarenog djeteta:

- potrebu za ljubavlju i sigurnošću
- potrebu za novim iskustvima
- potrebu za postizanjem uspjeha
- potrebu za osjećajem odgovornosti i nezavisnosti

Može li jedan andragoški ciklus osigurati bolje uvjete u obitelji? Pokazalo se da može. Medić i saradnici su razvili program „Socio-edukativni program za porodicu – Škola za roditelje“ u koji su uključili određen broj roditelja (obitelji). Neki od roditelja koji su bili uključeni u program izjavili su: „Ova Škola je za mene kao novi putokaz (...) Kada se nađem u „bunkeru“ života, ona mi pomaže da rešim svoje dileme, da bolje prihvatim realnost onakvu kakva ona stvarno jeste.“; „Ja svima pričam o ovom programu. Ljudi iz moje okoline su jako zainteresovani za sve teme i posebno kako se to ovde radi.“; „Meni moj sin kaže: 'Ti mama kako ideš u Školu meni si neka-ko drugačija'. Meni je ovde super (...) jedva čekam sredu da dođem.“, što potvrđuje našu prethodnu tvrdnju.

U priručniku „Škola za roditelje“ (Medić i sar., 1997) prikazano je 35 radionica koje su podijeljene u četiri ciklusa. U ciklusu Dijete, druga radionica se odnosi na dječije potrebe, a osnovni cilj ove radionice jeste upoznavanje roditelja s dječijim potrebama, te sagledavanje specifičnih mehanizama njihovog zadovoljenja, koji neizostavno uključuju posredovanje odraslih.

Autorice su u Edukativnom bloku definirale pojam “potrebe”, navele podjelu potreba, obrazložile motivacijsku snagu potreba i opisale načine iskazivanja potreba. U ovoj radionici oslonile su se na Maslovljevu hijerarhiju potreba, koja se u osnovi ne razlikuje od četiriju vrste potreba koje je dao Karnes (1983).

Radionica se sastoji iz triju vježbi. U prvoj vježbi roditelji rade u parovima i trebaju odgovoriti na pitanje: Da li se potrebe djeteta razlikuju od potreba odraslih? i obrazložiti svoj odgovor. U drugoj vježbi roditelji rade individualno i potrebno je da, prema vlastitom razumijevanju, šest osnovnih² kategorija dječijih potreba poredaju prema važnosti. U trećoj vježbi ove radionice grupa roditelja se dijeli u dvije podgrupe. Jedna podgrupa (uz pomoć člana stručnog tima) navodi na koji način svaka potreba može biti poti-

² Potreba za ostvarivanjem sebe, potreba za znanjem i razumijevanjem stvari, potreba za stjecanjem samopouzdanja i samopoštovanja, potreba za ljubavlju i pripadanjem, potreba za sigurnošću, fizičke potrebe.

cana, odnosno na koji način roditelj može svaku od njih adekvatno zadovoljiti kod djeteta. Druga podgrupa (uz pomoć člana stručnog tima) diskutira i bilježi na koji način može doći do nezadovoljenja dječijih potreba. Nakon svake vježbe slijedi predstavljanje rezultata, diskusija o njima i zaključci.

Pomoću ove radionice (i navedenih vježbi) moguće je kod roditelja razvijati znanje o dječijim potrebama. Djelujući na saznavnu komponentu stava moguće je i utjecati na djelatnu komponentu, što bi doprinijelo boljim uvjetima u svakoj obitelji, pa tako i u obitelji u kojoj raste nadareno dijete. Nadarenom je djetetu, posebno, potrebna prihvatajuća, razumijevajuća i stimulativna (obiteljska) sredina u kojoj bi se zadovoljavale njegove (osnovne) potrebe.

Nadarenom djetetu je potrebna stimulativna sredina

Nadarenom djetetu je potrebna stimulativnija sredina nego prosječnom (Cvetković-Lay, 2002). S obzirom da oni uče brže i lakše od prosječnog djeteta, potreban im je širi raspon aktivnosti od uobičajenog. Zbog toga je potrebno osigurati prave poticaje, koji će biti raznoliki, ali koji će i ohrabrivati učenje, osigurati adekvatne materijale za igru i učenje, pružiti djetetu mogućnost da uči po modelu, te osigurati što više iskustava, vježbi, jer je kvalitativno rano iskustvo presudno za kasniji razvoj visokih sposobnosti.

Ipak, najznačajnije od svega jeste osigurati kvalitet rane emocionalne veze (attachment)³, jer sretne i sigurne bebe su mnogo upornije u pokušajima kada zadaće postaju sve složenije (Messer, 1990; prema: Cvetković-Lay, 2002). Osim toga, dobra emocionalna veza s nekom bliskom osobom (prije svega s majkom) utječe na cjelokupni razvoj djeteta, kako na intelektualni, tako i na socijalni, emocionalni, tjelesni. Obiteljska struktura je značajna u odrastanju nadarenog djeteta.

Zajonc (1976; prema: Cvetković-Lay, 2002) je istraživao odnos sposobnosti, veličine obitelji i reda rađanja, te utvrdio da prvorođena djeca imaju bolje rezultate na testovima inteligencije i postignuća. On to tumači time, između ostalog, što oni dobivaju više isključive i nepodijeljene roditeljske pažnje, dobivaju više nagrada za postignuća i skloniji su dominaciji.

Cornell i Grossbery (1987; prema: Cvetković-Lay, 2002) su uporedili rezultate dobivene na Skali obiteljskog ozračja, koju su ispunjavali roditelji polaznika posebnog programa za nadarene, s procjenama nastavnika i mjerama ličnog prilagođavanja datim učenicima. Pronašli su pozitivnu vezu

³ O značaju attachmenta za razvoj djeteta vidjeti i u: Pašalić Kreso, A. (2004)

između uzajamno podržavajućih i otvorenih obiteljskih odnosa i djetetove samoprocjene na skali samopoštovanja i dobre prilagođenosti. Obitelji nadarenih učenika imale su visoke rezultate na unutrašnjoj povezanosti i otvorenosti, što ukazuje da visoko vrednuju uzajamne, pozitivne odnose, kao i otvoreno iznošenje misli i osjećaja u obitelji, ali ne naglašavaju usmjerenje ka postignuću, kao što bi se očekivalo.

Nadarena djeca veoma rano pokazuju znakove nadarenosti i ukoliko su roditelji dovoljno informirani i aktivno se bave djecom, onda će biti spremni što ranije prepoznati ove znakove, pružiti adekvatnije poticaje i obratiti se za pomoć, savjet i podršku stručnjacima. Podaci do kojih je Cvetković-Lay (1995) došla svojim istraživanjem potvrđuju ovaj stav. Jedno od pitanja u anketi, primijenjenoj u istraživanju, za roditelje je bilo: U kojoj dobi djeteta ste postali svjesni da imate drugačije dijete? Njih 98% je odgovorilo da je do treće godine djeteta primijetilo da se njihovo dijete razlikuje od ostale djece. Neki od odgovora su bili (Cvetković-Lay, 1995):

- Vrlo rano, već u prvim mjesecima života.
- Kada je progovorila, oko 1,5 godine.
- U dobi oko dvije godine, kada je naučila sve boje i slova.
- U dobi od 18 mjeseci bili smo već sigurni da se razlikuje od druge djece.
- Sa 2,5 godine, kada je sam naučio slova.

Istraživanje potvrđuje da se nadarena djeca mogu prepoznati već u ranoj dobi i da je uloga roditelja u prepoznavanju i adekvatnom poticanju djeteta izuzetno velika.

Rezultati istraživanja Britanske nacionalne udruge za nadarenu djecu (1987; prema: Cvetković-Lay, 1995) potvrđuju, također, da roditelji mogu veoma rano uočiti znakove iznimnih sposobnosti djeteta. Od 125 roditelja obuhvaćenih istraživanjem, s djecom u dobi od jedne do deset godina, gotovo $\frac{3}{4}$ njih uočava iznimne sposobnosti djeteta do njegove treće godine, a samo 7% roditelja do četvrte godine nije bilo svjesno da dijete ima natprosječne sposobnosti

Ponekad se dešava da roditelji prepoznaju natprosječne sposobnosti svoje djece, ali da društvo ne odgovori adekvatno na njihove zahtjeve. Radi ilustracije navodimo pismo jednog američkog novinara koji je napisao sljedeće (izvor: Kneedler i sar., 1984):

“Moja supruga i ja smo često isfrustrirani nesposobnošću i nezainteresiranošću odgovornih u školstvu da odgovore bilo kojim direktnim ili djelotvornim načinom na potrebe specijalno talentirane djece. Zapravo, teško je

navesti pojedinačne edukatore koji žele prihvatiti ideju da su pomenuta djeca različita i da imaju lične i obrazovne potrebe drugačije nego “prosječna” djeca. Naše rješenje je bilo da našu, posebno pametnu, jedanaestogodišnju djevojčicu koja ide u sedmi razred i ostalu njoj sličnu djecu, zovemo “hendikepiranim”; to će sigurno privući pažnju edukatora, vjerujte mi (...) Možda će jednoga dana cilj u obrazovanju, politici i zakonima biti obrazovanje koje odgovara svim učenicima (...)”

Dakle, roditelje možemo i moramo podučavati. Je li to dovoljno? Ovaj primjer pokazuje da nije. Potrebno je da se i škola / nastavnici (društvo) aktivno angažiraju u podršci i radu s nadarenim učenicima.

Na prvi pogled se čini da je vrlo jednostavno poučavati nadarenu djecu⁴. Ko ne bi volio raditi s djetetom koje brzo shvata stvari, koje je kreativno i motivirano, kojem nije potrebno ponoviti više puta jednu te istu stvar da bi razumjelo.

U stvarnosti, to je mnogo teže. Njihove izražene sposobnosti i neobični ili napredni interesi traže nastavnike koji su inteligentni, kreativni i motivirani. Jednostavno vođenje produktivne diskusije s nadarenim učenicima je zahtjevan zadatak za svakog nastavnika (Hallahan i Kauffman, 1997). Stoga, nastavnici nadarene djece moraju biti vješti u procjeni učeničkih sposobnosti, interesa i posvećenosti zadatku i sposobni da pomognu jedni drugima da prepoznaju karakteristike koje ukazuju da će učenik imati koristi od specijalnog odgoja. Samo će nastavnici sa širokim interesima, dobro informirani i s bogatom kreativnom energijom biti sposobni za identifikaciju, poučavanje i vođenje nadarenih učenika.

Ewglblada (1987) smatra da je neophodno da nastavnici koji rade s nadarenim učenicima imaju odgovarajuće osobine. Iz njene rasprave izdvajamo: *poučavajući, nastavnici trebaju pomoći nadarenim učenicima da otkriju kako da pronađu put do zadovoljavanja vlastitih interesa, a ne da samo nastavnici budu izvori znanja i da svaki nastavnik posjeduje entuzijazam za traženje novih ideja i da budu model za traženje novih znanja.*

Učenici koji su nadareni predstavljaju izazov za nastavnike u toku cijele školske godine zbog nivoa informacija i stepena kreativnosti koje moraju

⁴ “(...) 30 do 50 posto populacije školske djece ima pojedine talente, a čak deset posto ih je darovito. U mnogim slučajevima učitelji ne znaju prepoznati darovito dijete, i potreban im je sustav dodatne izobrazbe učitelja za prepoznavanje i rad s darovitom djecom (...)” zaključuje Cvetković-Lay (2002.), naglašavajući da nadarena djecu nisu uvijek odlična i ističući društvenu ravnodušnost prema ovoj kategoriji djece. Ovo potvrđuje i izjava jednog nadarenog učenika u Hrvatskoj, koji kaže da mu pamet samo smeta, aludirajući da je sve što kaže, veliki problem. (www.nadarenost.net)

“donijeti” u razred. Suština poučavanja je u komunikaciji. Komunikacija u razredu mora biti dvosmjerna, jer i nastavnici mogu učiti od svojih učenika. Nadareni učenici, baš kao i sva ostala djeca, imaju potrebu za poučavanjem koje će podupirati njihov cjelokupni razvoj. Osim toga, nadareni učenici poštuju nastavnike koji su spremni da ih slušaju jednako kao što i sami govore. Oni trebaju čuti kada su nešto ispravno ili pogrešno uradili i osjetiti da je nekome stalo do njihovog rada.

“Moj posljednji nastavnik matematike nije govorio šta smo dobili na testu. Nasreću, nisam želio to da znam, jer matematiku nisam radio dobro u to vrijeme. Ali, ne znam kako on očekuje da nas nešto nauči iz toga.” (Freeman, 2001:140)

Ukoliko je poučavanje slabo, moguće je da učenici nekada pretrpe nepotrebnu intelektualnu frustraciju (Freeman, 2001).

Vrlo je važno, također, da nastavnici poznaju i razumijevaju prilike i odnose u obitelji iz koje dijete dolazi.

Vrste „nadarenih obitelji“

Postoje različita razumijevanja obitelji, pa samim tim postoji i mnogo definicija⁵. Ipak, ono što je najbitnije za obitelj jeste njena funkcionalnost. Bitno je kako članovi funkcioniraju između sebe i koliko obitelj zadovoljava potrebe svakog pojedinog člana.

Roditelji kojima je postignuće izuzetno važno, ali ga nisu i sami ostvarili u dovoljnoj mjeri, često svu energiju usmjeravaju u postignuće svoje djece. Roditelji koji su i sami postigli odgovarajuće uspjehe, otvaraju različite mogućnosti svojoj djeci, bez prisiljavanja, uz poticanje samostalnosti i nenametljiv nadzor. Na taj način djeca bez prisiljavanja pokušavaju ovladati određenim oblastima, dok oni na koje se vrši kontinuiran pritisak prestaju slijediti interese i teže postignućima onog trena kada izmaknu roditeljskoj kontroli. Preambiciozni roditelji vrše pritisak na svoju djecu kako bi se mogli kroz njih pokazivati i veličati. Posebno je taj pritisak prisutan kada su u pitanju djeca talentirana za muziku, jer na taj način moguć je javni nastup i prezentacija djece. Za optimalan razvoj svakog, pa tako i nadarenog, djeteta bitno je da postoji adekvatan prostor koji stvaraju nenametljivi, fleksibilni i

⁵ Vidjeti u: Pašalić Kreso, A. (2004)

neautoritarni roditelji. Roditelji ne bi trebali biti usmjereni na dijete, nego trebaju imati vremena za svoje dijete (Cvetković-Lay, 2002).

Optimalno okruženje za razvoj nadarene djece imamo u kombinaciji obiteljske podrške i topline ujedinjene sa adekvatnim poticajima. Na ovu kombinaciju upućuje Csikzentmihaly (1993; prema: Cvetković-Lay, 2002) u svojoj longitudinalnoj studiji nadarenih adolescenata. Autor je karakteristične tipove obitelji podijelio u četiri skupine:

- **razlikovne obitelji** su one koje daju mnogo intelektualnog poticaja, ali malo emocionalne podrške,
- **integrirajuće obitelji** su one koje pružaju mnogo emocionalne podrške, ali premalo intelektualnih poticaja,
- **složene obitelji** su one koje osiguravaju i emocionalnu podršku i intelektualne poticaje,
- **jednostavne obitelji** su one koje ne osiguravaju ni jedno ni drugo, odnosno izostaje i emocionalna podrška i intelektualno poticanje.

Prema ovoj podjeli i opisu najpoželjnija je *složena obitelj*. Djeca iz takvih obitelji više vremena provode učeći u obiteljskom domu, imaju visoka postignuća u polju natprosječnih sposobnosti i na upitnicima izjavljuju da su sretna.

Prema rezultatima istraživanja moguće je, također, navesti šest općih pravila optimalnog obiteljskog okruženja za odgoj nadarene djece (Cvetković-Lay, 2002.):

- Nadareno dijete zauzima posebno mjesto u obitelji: ono je često jedino dijete ili prvorodenac.
- Nadareno dijete odrasta u “obogaćenom” okruženju - zanimljivom, promjenljivom, poticajnom. Domovi ovakvih roditelja su prepuni knjiga, djetetu se od najranije dobi čita, posjećuju se zanimljiva mjesta i slično.
- Takve obitelji su usmjerene na dijete: roditelji svu svoju energiju usmjeravaju prema tome da osiguraju dovoljno poticaja i vježbi u području gdje se očituje talenat.
- Oba roditelja su modeli koji postavljaju veoma visoke “unutrašnje standarde” i imaju visoka očekivanja u pogledu postignuća u području talenta djeteta. Međutim, kada su roditelji isključivo orijentirani na postignuće, onda je to opasno za dijete.
- Oba roditelja potiču i nagrađuju nezavisnost djeteta.
- “Dobitna” kombinacija u razvoju nadarenog djeteta je kombinacija visokih očekivanja i poticaja, s jedne strane, i tople, njegujuće emocionalne podrške, s druge strane.

Dakle, ovo je optimalno okruženje za nadarenu djecu. No, da bi se njemu približilo moguće je roditelje poučavati u školi za roditelje. U priručniku „Škola za roditelje“ autorice su dale (i primijenile) različite radionice koje se odnose na obitelj, odnose među članovima u njoj, na partnersko roditeljstvo, odgoj i odgojne stilove i slično. Sve ove teme su zanimljive za roditelje i lako primjenjive. Roditeljima se mogu, također, preporučiti i određeni postupci koje oni mogu organizirati i realizirati s djecom kako bi se oni razvili do mogućeg maksimuma (ovo se posebno odnosi na nadarenu djecu).

Čudina-Obradović (1991) navodi da su najefikasniji “obrazovni” postupci koje roditelji mogu provoditi sljedeći:

- **čitanje**: često čitanje djetetu; zajedničko čitanje i traženje informacija iz knjiga, časopisa, mapa, novina; upoznavanje s knjigama kao izvorima informacija; omogućavanje pristupa knjigama;
- **razgovor**: aktivno širenje dječijeg rječnika: pronalaženje smisla, značenja, primjera u imenima stvari i akcija, traženje sinonima i nijansi u značenju; izgrađivanje kvalitetnih pojmova kod djece; uključivanje djece u razgovor odraslih za vrijeme zajedničkih obroka, aktivnosti i slično; odgovaranje na pitanja (uz povremeno zajedničko traženje odgovora iz različitih izvora);
- **druge zajedničke aktivnosti**: odlaženje u kino, pozorište, zoološki vrt, muzeje, na izložbe, sportske priredbe, uz razgovor, komentiranje, reproduciranje doživljaja nakon povratka kući; započinjanje nove aktivnosti ili interesa na osnovi razrade doživljenog i slično.

Dakle, neminovno je da roditelji imaju značajnu ulogu u razvoju nadarenog djeteta. Dijete velik dio vremena provodi u svojoj obitelji i roditelji bi mogli (znatno više) učiniti za njegov cjelokupni razvoj. Odgovarajuće škole za roditelje bi mogle značajno pomoći roditeljima u toj ulozi, a posebno u odgoju nadarenog djeteta.

Zaključak

Definirati nadarenost je vrlo važno, ali sam pojam je fleksibilan i uvijek relativan. Mnogi autori, istraživači su pokušali odgovoriti na pitanje šta je nadarenost i ko su nadarena djeca. Zbog toga, danas postoji mnogo definicija nadarenosti, koje su nam bitne zbog samog razumijevanja ovog fenomena i koraka koje je potrebno poduzeti da bi se odgovorilo na odgojno-obrazovne potrebe nadarene djece. Nadareno dijete ima natprosječne sposobnosti i

specifične osobine. Iako je bilo nastojanja da se dokaže da je za razvoj nadarenosti jedino važna nasljedna komponenta, ipak se iz ovoga ne može isključiti stimulativno djelovanje okoline i sama aktivnost pojedinca.

Nikada nije rano započeti razvijati sposobnosti djeteta, to je prvi zaključak do kojeg je došla Freeman (2001) u svojim istraživanjima. U tom smislu zaključujemo da su roditelji (obitelj) posebno bitni u razvoju nadarenog djeteta, posebno u djetinjstvu, jer dijete s njima provodi najviše vremena. Istraživanja (npr. Cvetković-Lay, 1998) su pokazala da roditelji vrlo rano mogu primijetiti da je njihovo dijete drugačije u odnosu na prosječnu djecu. Ovu snagu treba "iskoristiti" i pružiti roditeljima društvenu podršku organiziranjem pedagoško-andragoške ustanovu u kojoj bi mogli potražiti odgovarajući savjet i dobiti potrebnu podršku, pomoć, informacije, iskustvo. U sklopu ove ustanove bi se mogla organizirati škola za roditelje unutar koje bi se organizirale i realizirale različite teme koje su u vezi s rastom, razvojem, odgojem djece i neka specifična pitanja u vezi s nadarenom djecom.

Mnogo toga mogu uraditi i sami roditelji. Najznačajnije od svega jeste osigurati kvalitet rane emocionalne veze (attachment), jer sretne i sigurne bebe su mnogo upornije u pokušajima kada zadaće postaju sve složenije. Osim toga, dobra emocionalna veza s nekom bliskom osobom utječe na cjelokupni razvoj djeteta, kako na intelektualno tako i na socijalno, emocionalno, tjelesno područje.

S obzirom da nadarena djeca uče brže i lakše od prosječnog djeteta, potreban im je širi raspon aktivnosti od uobičajenog. Zbog toga je potrebno osigurati prave poticaje, koji će biti raznoliki, ali koji će i ohrabrivati učenje, osigurati adekvatne materijale za igru i učenje, pružiti djetetu mogućnost da uči po modelu, te osigurati što više iskustava, vježbi, jer je kvalitetno rano iskustvo presudno za kasniji razvoj visokih sposobnosti.

Svako dijete zaslužuje posebnu brigu svojih roditelja, ali i društva, pa tako i nadareno dijete, koje zbog svojih natprosječnih sposobnosti ima i specifične odgojno-obrazovne potrebe.

- Abstract -

It is not easy to find the proper definition of talent for there is not one (right) answer to the question: „What talent really means? “ There are a lot of various answers including many different conditions and criteria (time when talent has occurred, behavioural characteristics or anticipation of the future behaviour, type of behaviour and so on).

It is considered that there are as many as 160 definitions of talent (Cvetković-Lay, 1995) that speaks enough about the complexity of that question/ phenomenon. Definition, or to say understanding talent as a phenomenon is relevant for all other steps that should be taken later on: recognition, identification, education, etc.

Talented child parents' or family's role is crucial for all these phases. In distinction from some believes talented children could come from any family regardless educational level of parents, their social state, and (a) talented parents and so on. It is very important for parents to be supportive, and to offer stimulating and challenging setting to their child so she/he could develop its potentials, but also positive characteristics as a person, self-respect and real image of his/her personality.

Literatura:

1. Cvetković-Lay, J. (2002); *Darovito je, što ću sa sobom?*; Zagreb: Alinea.
2. Cvetković-Lay, J. i Sekulić-Majurec, A. (1998); *Darovito je, što ću sa njim?*; Zagreb: Alinea.
3. Cvetković-Lay, J. (1995); *Ja hoću i mogu više*; Zagreb: Alinea.
4. Čudina-Obradović, M. (1991); *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*; Zagreb: Školska knjiga.
5. Ewgbłada, P. A. (1987); *Gifted and Talented Education: Its potential to benefit all children*; The University of Michigan.
6. Freeman, J. (2001); *Gifted children growing up*; London: The Cromwell Press, Trowbridge, Wilts.
7. Gagiulo, M. R. (2006); *Special Education in Contemporary Society – An Introduction to Exceptionality*; Thomson Wadsworth.
8. Hallahan, P. D. & Kauffman, M. J. (1997); *Exceptional Children-Introduction to special education*; Allyn and Bacon.
9. Kneedler, D.R.; Hallahan, P. D. & Kauffman, M. J. (1984); *Special Education for Today*; New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
10. Medić, S., Matejić-Đuričić, Z. i Vlaović-Vasiljević, D. (1997); *Škola za roditelje: Socio-edukativni program za porodicu*; Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
11. Pašalić Kreso, A. (2004); *Koordinate obiteljskog odgoja*; Sarajevo: Jež i Filozofski fakultet.
12. Zovko, G. (1999); *Učenici s osobitim potrebama*, u Zborniku radova: *Osnove suvremene pedagogije*; Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
13. www.nadarenost.net.